

ЩО СКАЖУТЬ ЛЮДИ...

Оповідання

Звістка про те, що Антуанета вийшла за архітектора Лазарова, була для всіх у нашій установі несподіваною. Як завжди в таких випадках, почалось перешіптування по коридорах, дрібні плітки в ідальні, здогади й пересуди. За кілька годин знудьговане товариство розділилось на два галасливих ворожих табори: одні твердили, що вона не гідна його, інші ж категорично запевняли, ніби він і мізинця її не вартий. Врешті думка склалась не на користь обох: «Непідхожа пара!»

Ну, а я належав до тих небагатьох, хто радів — особливо за Антуанету.

Чого це раптом — непідхожа?

Антуанета була вродлива, навіть занадто. Хоча розміняла четвертий десяток, вона здавалась по-дівочому стрункою. Її карі, трохи короткозорі очі світилися ніжністю — такий погляд важко забути.

Архітектор Лазаров також був чоловік примітний і користувався увагою жінок. Особисто я не маю уявлення, що таке привабливий чи непривабливий чоловік. Тут я завжди покладався на смаки жінок, хоч вони й не завжди здавались мені переконливими. Але про архітектора Лазарова і я міг би твердо сказати, що він справді хлопець неабиякий: високий, очі чорні, обличчя бліде, губи великі, тверді і гарно окреслені. Він і вдягався краще від усіх нас, його бездоганна елегантність свідчила сама за себе. Людина він був стримана й серйозна, що притаманно далеко не всім інтелектуалам, та ще й тямовитий: за це я ручусь. Ми не раз і не двічі зустрічались з ним за чашкою кави — він не був балакучий, але з його коротких іронічних реплік відчувалося, що розуміється на людях і вмів підмічати їхню слабину.

То чому ж ця пара непідхожа?

Дехто вважав — через вік: Антуанета й Лазаров справді були ровесники — разом учились в Архітектурному інституті. Задля справедливості слід визнати, що хоч обличчя її лишалося зовсім свіжим, але все-таки трохи мовби пригасло: не

стало в ньому того внутрішнього сяйва, що надає жінці природної чарівності. Адже ви самі, мабуть, помітили, як швидко в'яне обличчя в жінок, що втратили надії. Щодо цього в мене є своя теорія; може, вона й не зовсім наукова, але досі мене принаймні не підводила: жінка цвіте не тоді, коли її просто пестять, а коли вона комусь дуже подобається. Я був певен, вийшовши заміж, Антуанета засяє, мов дівчина.

Однак, незважаючи на все це, терези немовби схилились на користь красеня Лазарова. Звичайно, я міг би захищати Антуанету, звернувши увагу на її чудовий характер, але я цього не зроблю, бо тоді кожне казатиме, що я запеклий парубок, який відстав од життя. Краще підкреслю інше: Антуанета — чудовий архітектор. Мене самого не раз вражали її витончений смак та багата творча уява. Але Антуанета була скромна й тиха, нікому не накидала своєї думки. Колеги визнавали її талановитість, без оплесків, як щось саме собою зрозуміле, адже завжди так буває, коли йдеться про справжній, негаласливий талант. У нашому проектному інституті чимало обмежених, претензійних крикунів, що користуються значно більшою популярністю; Лазаров не належить до цієї категорії. Він дуже працьовитий і здібний архітектор, хоча геніальним його не назвеш.

Я наче знову порушив рівновагу — цього разу на користь Антуанети. До речі, багато хто, як не дивно, твердив, мовляв, жінка не повинна перевершувати в чомусь чоловіка — чоловік має в усьому брати гору. Мені рідко доводилось чути щось безглузде. Адже саме навпаки — в найміцніших знайомих мені родин жінка стоїть трохи вище від чоловіка. Й у цьому немає нічого дивного — аби в сім'ї панувала гармонія, природним відцентровим нахилом чоловіка повинна бути протиставлена не менша доцентрова сила.

Павел Вежинов (1914—1983) — відомий болгарський письменник, лауреат Димитровської премії. Герой Соціалістичної Праці. Автор романів, повістей, збірок оповідань, що друкувалися багатьма мовами світу.

У «Всесвіті» були опубліковані повість Вежинова «Бар'єр» (1977, № 2) та роман «Терези» (1983, №№ 3—4).

Перекладено за виданням «Дых на бадесми», Софія, 1966.

Антуанеті важко було боротися з плітками: шість років тому вона розлучилась. Її перший чоловік, якого я знав особисто, тепер працював за кордоном. Антуанета і її десятирічний син лишилися у чудовій квартирі, яка дісталась у спадок від Антуанетиного батька, дуже відомого свого часу архітектора. Ось вам ще один плюс. Але пліткарі не надавали йому особливого значення, мовляв, у наш час такий красень, та ще з такою професією, може знайти собі й ліпшу жінку, до того ж без «посагу». І якщо так чи так треба мати дитину, то хай вона вже буде власною.

Як і слід було сподіватись, ініціатива належала архітекторові. Все почалося на інститутському балі напередодні Жовтневих свят. Я дуже добре пам'ятаю той чудовий вечір, бо пішов раніше від усіх і гуляв допівночі містом. У мене задавнена парубочья звичка — я зникаю раптово, так, щоб ніхто цього не помітив, блукаю широкими нічними бульварами й дивлюся на дерева, поринувши в думки. Але та ніч була особливою. Як на початок листопада, погода видалась незвично тепла, хоча вулиці вкрив густий, мов молоко, туман, я ледве орієнтувався. Переповнені тролейбуси повзли черепахами й безперервно зеленішали — мов кораблі, що тривожно перегукуються у імлі морських заток. Навколо електричних ліхтарів теж мерехтіло молочне сяйво, майже не доходячи до землі. Десь лунали голоси — веселі, збуджені, тривожні й закличні, чулись кроки, дзвеніли пісні й сміх, але людей я не бачив. Зрештою, раз угледів піднилого хлопця, він був високий, русый і розчервонілий. Я побачив його тому, що назустріч сяйнули фари легкової машини. Але незабаром і він, і машина зникли, залишився тільки далекий задирливий сміх жінок, які знали, що їх зараз ніхто не побачить. Я почував себе самотнім як ніколи, але нещасним я не був. Я тішився голосами людей, сьогоднішній вечір став особистим святом для кожного. Я завжди радію, дивлячись на людей, яким весело. А ось чужих мук, приниження й сліз не знаю.

Так, я добре пам'ятаю, того вечора Антуанета й Лазаров кілька разів танцювали вдвох, як зараз бачу її обличчя з трохи піднятим підборіддям і довгими віями. Вона посміхалась. Вірніше, посміхались лише її губи, очі ж лишалися серйозними. Вони були десь далеко — можливо, біля синопки вдома. Мені стало прикро, я зітхнув і поплентався до буфету.

Наш буфетник, бай Стефан, одрізнявся від інших буфетників тим, що готував коктейлі за якимось лише йому відомим рецептом. Бовтанка, яку він мені підніс, нагадувала щось середнє між коньяком і томатним соком, проте виявилась досить міцною. Коли я допивав третю чарку, до буфету ввійшли Антуанета й архітектор. Очі її вже не здавалися такими сумними, а зуби так і сяяли.

— Що п'єш? — безцеремонно зазірнув у мою чарку Лазаров.

— Бакарді...

— Ого! — вигукнув він.

— Гаррі Морган також пив бакарді, егеж? — сказала Антуанета.

— Угу, — відповів Лазаров, але раз його обличчя свідчив, що навряд чи йому відомо, хто такий цей Гаррі Морган.

Вони підійшли до стойки, й бай Стефан послужливо обернувся до них круглим лисніючим обличчям із жовтими очима.

— Два бакарді, — недбало кинув архітектор. — З льодом.

— З льодком, — привітненько повторив бай Стефан.

А мені підсунув без льоду, шахрай! Є люди, які вміють вимагати, а є такі, що не вміють. Я належу до других... Антуанета й Лазаров нахилилі спорожнилі свої келихи й повернулись до залу. А я відчув щось недобре. Наскільки мені було відомо, Антуанета не вживала спиртного, та ще такої ось бовтанки. Але я зрештою махнув рукою. Яке моє діло? Що може трапитися з Антуанетою? Людина доросла...

Я вдягся й пішов, незабаром і вони вийшли. Їх теж оповив густий, як молоко, теплий туман, що не виїдав очей і не примушував застібитися на всі гудзики. Антуанета й Лазаров довго блукали вулицями, які здавались їм незнайомими, наче вулиці химерного тропічного міста. Дерев нагадували білих слонів, будинки — губернаторські палаци, тролейбуси — катери, що плывуть темними каналами. Потім туман опустився ще нижче, й вони заблукали. Лазаров міцно тримав її під руку, й Антуанета не заперечувала, знаючи, що її ніхто не побачить. схаменувалась аж тоді, як опинились на вузькому дерев'яному містку через річку Перловську. Туман був над ними, під ними, навкруги, ніби вони плвли уві сніжмарою. Антуанета відчула на своєму плечі руку, яка пропікала її крізь одіжку.

— Антуането, — тихо промовив він, — хочеш вийти за мене?

Вона майже впрост подивилась на його серйозне обличчя й сказала:

— Не жартуй.

— Я не жартую... Й не сердься, що не говорю про почуття... Ми так давно знаємо одне одного, що мої слова можуть видатись тобі фальшем...

Антуанета знову поглянула на нього; обличчя Лазарова було біде й цілком серйозне. Вона довго мовчала, нарешті озвалась:

— Коли я була дівчиною, то мріяла вийти за чоловіка, якого покохала б до нестями й на все життя. Тепер вряди-годи мрію про людину, яка покохала б мене.

— Я справді кохаю тебе, Антуането, — тихо проказав він. — І не думай, ніби це щойно спало мені на думку. Я вже давно придивляюся до тебе...

Туман розсіявся, певно, підхоплений подувом вітру, й Антуанета раптом побачила темну траву на дні каналу, й старе відро, й пасма брудної воли, що текла кам'яним річищем. Рука Лазарова й досі обпікала її плече, але серце Антуанети лишалось холодним.

— Не варто про це, — сказала вона.

І він більше не промовив жодного слова. Тільки прощаючись із нею біля під'їзду, сказав:

— Я чекатиму твоєї відповіді...

— Гаразд, Марине... — відповіла вона, вперше за десять років назвавши його на ймення.

На весілля, яке відсвяткували вони через десять днів, мене не запросили, хоча ми з Антуанетою були друзями. Ніхто не запрошує на весілля старих парубків. А якщо її запрошують, то лише для того, щоб поглузувати з їхньої дивакуватості.

Увесь наступний тиждень я, вірний своїй теорії, уважно придивлявся до Антуанети — чекав, коли ж на її обличчі нарешті з'являться таємничі троянди щастя. Довго чекати не довелось. Щоби її поступово свіжішали, шкіра ставала еластичнішою. Якось Антуанета наздогнала мене на вулиці й, узявши під руку, кудись потягла. Раніше вона ніколи цього не робила. Я вдав, ніби нічого не розумію, але в глибині душі безмежно радів, що ця симпатична мені людина таки знайшла своє щастя.

— Ну, як справи? — спитав я навмисно байдуже.

Мій тон, мабуть, образив її.

— Нормально, — відповіла вона. — Хоча декому це не подобається.

— Я до цих «декоτριх» не належу, — промовив я.

— Звичайно! — Вона трохи збентежено стисла мою руку.

Тепер я був спокійний за Антуанету й цілий місяць, заклопотаний своїми справами, навіть не згадував про неї. Архітектор Марин Лазаров теж не траплявся мені на очі. В ідальні вони не з'являлись, очевидно, обідали вдома. «Цікаво, яка господиня вийшла з Антуанети, — думав я собі. — Чи не осоромилась перед своїм чоловіком?» І все-таки я не дуже хвилювався, адже розумна людина здатна перемогти все, крім підлоти.

Та іншого разу я віч-на-віч зіткнувся з нею в коридорі й мало не роззявив рота з подиву. Обличчя її зблідло й змарніло, хоча, може, й не так, як раніше. А погляд, здавалося, згасав: охололи останні іскрини. Що ж трапилося? З Мариним Лазаровим, власне, нічого, він, як і досі, був уважний і працьовитий — не прискіпаєшся, ніби вдома нічого особливого й не відбулось.

Може, він чогось не розумів?.. Ні, цього не могло бути! Хоча, зрештою, чому не могло?... Людина в такому віці часом буває сліпа, мов кріт. А подеколи так глибоко занурюється в саму себе, що нічого не помічає навкруги... Мені дуже хотілось поговорити з Антуанетою, але я не наважувався, — не міг забути її неприязного погляду під час нашої останньої розмови. Зрештою, неприємно, коли тобі лізуть у душу, навіть з найкращими намірами.

Антуанета сама прийшла до мене, довго плакала й все розповіла.

Перекажу це коротко. Мушу визнати, я до цієї історії ставлюсь не безсторонньо, через те, щоб бути об'єктивним, зга-

даю лише про факти, отримавшись від коментарів. Отже, спочатку все йшло добре — навіть надто добре, краще, ніж вона сподівалась. Та за тиждень він сказав їй незадоволено:

— Антуането, так далі тривати не може!.. Ми розкидаємо гроші. Треба навести в цьому лад...

Його лад полягав у тому, що всі господарські витрати складаються з трьох частин — за їжу, за електроенергію й воду, за парове опалення. Тільки квартирну платню повністю сплачувала Антуанета: квартира належала їй. Вряди-годи вони втрьох відвідували ресторан; тоді Лазаров розраховувався тільки за себе й здачу брав до останнього мідяка.

Спочатку це її дивувало. Йшлося не про гроші — їй вистачало заробітку, йшлося про людину. Але згодом, усе зваживши, вона вирішила: живучи з кимось, треба не тільки радіти добрим рисам його характеру, а й терпіти погані — навіть егоїзм і скнарість. Вона дарувала йому все, але серце поволі мертво.

Проте випробування Антуанети на цьому не скінчилися. До пасинка Віктора Лазаров ставився коректно, як вихована людина, але холодно. На нещастя, крім інших вад, він мав ще одну: його педантизм переходив усі межі. В своєму кабінеті Лазаров не дозволяв нічого чіпати — навіть найменшу дрібничку. Але дитина є дитина — хіба вона розуміє все, хіба встежиш за кожним її кроком! То візьме вітчиму люльку, то пересуне його велику череп'яну попільницю. Між ними спалахнула ворожнеча — холодна й непримиренна з боку Лазарова. Антуанета занепокоїлася, раз у раз лаяла сина й, нарешті, заборонила йому заходити до кабінету вітчима. Й усе-таки час від часу щось траплялось, а Лазаров озлоблювався дедалі більше.

Потім Віктор хворів на ангіну, причому досить важку. Лазаров нібито заспокоївся — не стало кому чіпати його клятий мотлох. Але жодного разу не поцікавився, як себе почуває малий чи не потребує допомоги. Можливо, навіть, нишком радів, що хвороба триває. Цілий тиждень у домі панували мир та згода, хоча то був безрадісний мир. Коли ж Лазаров дізнався, що хвороба відступила, він аж спохмурнів. Для Антуанети це було найважчим ударом.

Але Віктор видужував поволі. Хоч жар у нього впад, доводилось лежати, здебільшого в повній самотині, бо мати йшла на роботу. Отак і скнів хлопчик у своїй кімнаті, в яку заглядав лише похмурий безрезний день. Віктор був уже не такий маленький, аби бавитися цяцьками, та не настільки дорослим, щоб читати книжки. Хлопчик нудьгував, намагався сам себе розважити. Лише коли приходила мати, життя відновлювалось: Антуанета приголубить сина, нагодує, прочитає йому щось цікаве ласкавим голосом. Та потім знову наставав ранок, і знову хлопця опосідала нестерпна самота.

А два дні тому сталося щось невірне.

Був у Лазарова фотоапарат, який ви-

сів на рогах дикої кози. Хлопчик давно задивлявся на цю таємничу спокусливу річ і мріяв бодай доторкнутися до неї. Того нескінченного нудного сірого дня, коли так нестерпно мляво повзли хвилини, Віктор зрештою не витримав, підвівся з ліжка, в самій піжамі, босоніж побіг до кабінету й зняв зі стіни апарат. Нічого страшного, важливо було, щоб та річ знов опинилася на місці. Хлопчик відкрив апарат і почав роздивлятися об'єктив, діафрагму та інші дивовижні деталі. Це тривало кілька годин — Віктор просто не помітив, коли вони промайнули.

Повернувшись із роботи, Антуанета враз помітила щось недобре. Очі сина були сповнені жаху, Віктор мовчав, не уважно слухав її й не хотів їсти курячого бульйону. Даремно мати намагалась довідатися, що ж скоїлось. Віктор тільки підвів кризь зуби: «Нічого!»

Потім прийшов і вітчим. Покрутившись кілька хвилин у своєму кабінеті, він вихором улетів до дитячої кімнати — вперше відтоді, як хлопчик захворів.

І розкричався, що пошкоджено його безцінний фотоапарат. Виявляється, Віктор висунув об'єктив, але не зумів його сховати. Хлоп'як довго мучився й нарешті, перелякавшись до смерті, повісив апарат на місце, на козячий ріг, так і не закривши футляра. Мати слухала, мовчки бліднучи, тоді щось у ній немов увірвалось...

Уявіть собі, на що здатна ображена мати. Уявіть собі слова, котрі вона кинула в обличчя Лазарова: вона зневажає таких дріб'язкових скнар, як він! Уявіть собі її гнівні очі, зблідле від обурення та болю обличчя.

Антуанета схопилась, але зовсім не для того, щоб кинутися на жалюгідного скнару. Вона налетіла на малого і вперше в житті відлущувала його. Ляпаси безладно сипались, можливо, Антуанета ще довго шаліла б, та випадково глянула на чоловіка. Його обличчя аж сяяло від утіхи.

Антуанета випросталась і хрипко крикнула:

— Геть!.. Негайно йди звідсіля!

Лазаров лише здвигнув плечима й мовчки вийшов. Цілу ніч Антуанета не стулила ока, цілувала сина й плакала. Вона не могла пояснити собі, яка жахлива сила примусила її накинутися на беззахисну дитину. Чому саме на Вікторі, а не на справжньому винуватцю зірвала свою злість? Антуанета не розуміла цього й потім, розповідаючи все мені. Можливо, декому ця історія видається старомодною, банальною, мелодраматичною, але мене вона приголомшила, певно, і я сам старомодний відстав од життя.

— Що мені тепер робити? — безпорадно спитала Антуанета.

— Як-то що? — крикнув я. — Розлучися з ним, одірви його від себе, як кліщ...

— Це неможливо! — Антуанета сумно похитала головою.

— Чому?

— Що скажуть люди?..

— А-а-а, що скажуть люди. Але чому вони обов'язково повинні тебе засудити!..

*З болгарської переклала
Вікторія ЗАХАРЖЕВСЬКА*

Заставка Тараса Прокопенка